אופנה

ארץ המגף

■ למה הצטלם מוסוליני בפוזות של דוגמנית? ספר חדש שיצא לאור באיטליה סוקר את עולם האופנה תחת המשטר הפאשיסטי, ומעורר בעיקר את המחשבה כי האופנה עצמה היא סוג של פאשיזם

אריאלה בנקייר

פיזח

בשנת 1934 פירסם פרנצ'סקו סלבורי, בכיר במפלגה הפאשיסטית באיטליה, מאמר ושמו "להתלבש בסגנון פאשיסטי" ובו קרא להחליף את בגדי היום־יום של הציבור האיטלקי במדים אזרחיים מיוחדים, בדומה למדי הצבא. "האיטלקים החדשים צריכים להיות כגיבורים", כתב סלבורי, "להיות גיבורים, גם אם בתחום האופנה, הוא מעמים רבות הצעד הראשון לעבר המהות של גיבורים אמיתיים".

קריאתו של סלבורי לרתימת עולם האופנה לצרכיו הפוליטיים של המשטר לא היתה יוצאת דופן. היא סימלה במידה רבה את הכוח שייחס המשטר הפאשיסטי לתעשיית האופנה וליכולתה להוביל את הציבור האיטלקי לעבר "העולם החדש" ששאף ליצור.

ספר חדש ושמו "יום מודרני – אופנה וסגנון באיטליה הפאשיסטית", שיצא לאור לאחרונה באיטליה, ואף פורסמה מהדורה שלו באנגלית ("Fashion at the time of Fascism. Italian modernist lifestyle"), מנסה לבחון את מקומה ותפקידה של תעשיית האופנה באיטליה הפאשיסטית מנקודת מבט שונות, החל בתפישת האסתטיקה של מוסוליני וכלה בהשפעותיהם של המודרניזם והמהפיכה התעשייתית על ייצור הבגדים עצמם.

"זו לא הפעם הראשונה בהיסטוריה האיטלקית שייחסו חשיבות לאופנה", אומרת אלסנדרה ואקארי, חוקרת אופנה מאוניברסיטת בולוניה ואחת מעורכות הספר. "אבל בשנות ה-20 וה-30 השקיעו בה הרבה כי היא שימשה ככלי פוליטי, אמצעי למדינה שרוצה להציג את עצמה באופן מסוים. בכלל, משטרים טוטליטריים נותנים לייחס חשיבות גדולה לתרמית שהם מציגים, והאופנה איפשרה לפאשיזם להציג את עצמו כמשהו חדש, מודרני. הם כל הזמן דיברו על הרעיון של ליצור תקופה חדשה, לברוא הכל משום דבר – ערים חדשות, סגנון חדש, מקום שבו האדם החדש יכול להיוולד בו".

"המשטר הפאשיסטי היה מעוניין ליצור דיאלוג עם המודרניזם והאופנה היתה דרך מצוינת לעשות זאת", מוסיף מריו לופאנו, מרצה לתולדות האופנה באוניברסיטת הלרשמיים' של המשטר, הם הוצגו כבגדי איטלקי, שנצבע בצבעים איטלקיים ומוכיר בסגנונו את רומא העתיקה. כמו כן שולבו לעתים קרובות בגדים שמשמש סימלו את הסגנון הפאשיסטי, כמו השכמייה לדוגמה, או ז'קט הספארי השחור, ה-Sahariana".

בתי אופנה אחרים, כמו גאליאני שבמילאנו, נתנו לשלב את האות M (מוסוליני) או את דיוקנו של מוסוליני בבגדים שעיצבו. מעצבים אחרים, כמו פרננדה לאמה, היקנו לבגדים מראה שהדיכיר את רומא העתיקה, באמצעות רצועות בד שהוצלבו על השמלות או באמצעות שימוש בגלימות, מגנים או סרטים אלכסוניים שנחו על הגוף. אחרים שילבו מוטיבים בולוניה ואחר מעורכי הספר. "משום שהאופנה מצליחה לעניין אנשים ולתקשר עם שכבות שונות של החברה ויש לה גם חשיבות גדולה בכל הקשור ליצירת זהות. הבגד משמש למשטר כאמצעי ללמוד את ההמון ולהציג לו את ערכיו. על שיעורי ההתעמלות, למשל, שמו דגש רב בבתי הספר, הם התנהלו בתלבושות מיוחדות. לתהלוכות ההמוניות, לצעדות, שהיו חשובות מאוד למשטר, היו בגדים מיוחדים, שהיו חלק מהחיים הקולקטיביים הפאשיסטיים. תפישת הנוף האנושי לפי הפאשיזם הודגשה על ידי הביגוד הפאשיסטי ובמיוחד על ידי החליפה או המדים שנתנו זהות קולקטיבית להמון".

ברוחא התלבש כרומאי

הבגדים המופיעים במאות התצלומים והאיורים בספרם של לופאנו וואקארי מזכירים במידה רבה את האופנה הפופולרית בשנות ה-30 של המאה ה-20 גם מחוץ לאיטליה, אבל לדבריה של ואקארי ייחודם נובע מהאופן שבו הוצגו בפני הציבור הרחב. "קשה לחפש את הפאשיזם בעיצוב הבגדים עצמם משום שאופנה היא דבר בינלאומי", היא מבהירה. "מה שחשוב כאן הוא הדיון של המשטר, הניסיון לבנות דרך הבגדים של התקופה את דמותה של 'איטליה החדשה'. גם אם הבגדים נראו בדיוק כמו הבגדים שעוצבו בצרפת, כאשר הם הוצגו באיטליה, במגזינים בגדים לאומניים, כפי שקרה לאחר פלישתה של איטליה לאתיופיה ב-1935. "זו תקופה שבה נערכו תחרויות לעיצוב 'הבגד האידיאלי' בשביל האיטלקי שעבר לגור במרשבות באפריקה, המשטר הרי ניסה לשכנע אנשים לעבור לגור שם".

ואקרי מספרת כי השאיפה היתה ליצור סדרה של חליפות צבאיות לכל מצב ואירוע, עד כדי כך שהמכון האחראי על האופנה באיטליה הוציא מעין מדריך ובו הופיעו כל סוגי החליפות הצבאיות הקיימות. "במדריך נכתב שאמנם החליפה הפאשיסטית היא אחת – המכנסיים השחורים והחולצה השחורה, אבל במשך השנים, מאז הצעדה לרומא, נולדו גרסאות נוספות. ושם אפשר לראות מערך שלם ומורכב מאוד של בגדים פאשיסטיים, מדים קיציים, חורפיים, לטקס, ליום־יום, למי שחי במושבות באתיופיה, למי שחי באיטליה עצמה, לילדים, לגברים, לנשים, לאירועי ספורט ולערבי גאלה צבאיים בבגדיהם "המגף, לדוגמה, שהוא חלק חשוב מאוד מהתלבושת הצבאית, כיכב גם בבגדים האופנתיים", מסביר לופאנו.

לדברי ואקארי, אירועים פוליטיים וצבאיים עודדו יצירתם של בגדים לאומניים, כפי שקרה לאחר פלישתה של איטליה לאתיופיה ב-1935. "זו תקופה שבה נערכו תחרויות לעיצוב 'הבגד האידיאלי' בשביל האיטלקי שעבר לגור במרשבות באפריקה, המשטר הרי ניסה לשכנע אנשים לעבור לגור שם".

ואקרי מספרת כי השאיפה היתה ליצור סדרה של חליפות צבאיות לכל מצב ואירוע, עד כדי כך שהמכון האחראי על האופנה באיטליה הוציא מעין מדריך ובו הופיעו כל סוגי החליפות הצבאיות הקיימות. "במדריך נכתב שאמנם החליפה הפאשיסטית היא אחת – המכנסיים השחורים והחולצה השחורה, אבל במשך השנים, מאז הצעדה לרומא, נולדו גרסאות נוספות. ושם אפשר לראות מערך שלם ומורכב מאוד של בגדים פאשיסטיים, מדים קיציים, חורפיים, לטקס, ליום־יום, למי שחי במושבות באתיופיה, למי שחי באיטליה עצמה, לילדים, לגברים, לנשים, לאירועי ספורט ולערבי גאלה חגיגיים. חטענה היתה שאין בעצם תחום או רגע שבו אי אפשר ללבוש חליפה צבאית".

שר הטבעות

האיידיאל האסתטי הפאשיסטי הוצג במקומות שונים ובכלל זה במגזיני האופנה הפופולריים. הגברים שהופיעו במגזינים היו תמיד שריריים, גברים ונמרצים, בעלי שיער קצר ומגולחים למשעי. "השיער הקצר היה סמל ללאומנות, אות לכך שהם השליכו מאחוריהם את הזקן מהמאה ה-19 ואת השיער הארוך. הגבר החדש היה נקי ומסודר יותר", אומרת ואקארי.

הנשים האידיאליות שהציג המשטר היו שונות מאוד מהנשים הנערות, ה"מסקייטה", שהיו כה פופולריות בשנות ה-20. גופן היה עגלגל יותר והן לבשו בגדים ספורטיביים שהדגישו בעיקר את ירכיהן הרחבות, סמל לפוריותן. המראה הבריא, החזק והמודרני שוויק באינטנסיביות על ידי המשטר, וכך גם הדרכים להשיג אותו – שיעורי התעמלות, ניתוחים פלסטיים או שגרת טיפוח נוקשה. במגזינים רבים אף הוצגו צילומים של איברים בודדים, יד חטובה או רגל שרירית.

"זה משהו שמאפיין לא רק את הפאשיזם אלא בכלל את התקופה, החיבור הזה בין האסתטיקה לבריאות, זה שכולם צריכים להיראות בצורה מסוימת", מסבירה ואקארי. "למעשה זה מאפיין באופן כללי של המודרניזם, כך שאפשר גם לומר שאם מבחינות מסוימות הפאשיזם היה מודרניסטי אז גם המודרניזם היה פאשיסטי, במובן שרצו שכולנו נהיה יפים, בריאים, אתלטיים ושריריים".

גיבורי התרבות, בהתאם, סימלו בגופם את האידיאל האסתטי של המשטר. "מובן שמוסוליני הציג את עצמו כדוגמה לאידיאל", צוחקת ואקארי. "כמו כל הדיקטטורים הוא אהב מאוד להצטלם, במיוחד בפוזות הטיפוסיות לדוגמניות. באחת התמונות בספר ריאים אותו עומד עם הידיים על האגן, פוזה נפוצה מאוד גם בתצלומי אופנה של אותן השנים".

"חלק מהנשים שכיכבו במגזיני האופנה אכן סימלו את האידיאל הנשי הפאשיסטי, מצד שני האידיאולוגיה הפאשיסטית לא היתה אחידה כמו שאפשר לחשוב", מסייג לופאנו. "למעשה היתה נטייה למצוא תחת קודת גג אחת רעיונות שונים מאוד במהותם. לפעמים אנחנו מוצאים את מה שנאמר באופן רשמי על ידי המשטר, כלומר – האשה האידיאלית עם חמוקיים, שצריכה ללדת ולהיות עקרת בית, אבל יש גם מוצאים המון תמונות במגזיני הנשים שתיעדו בעצם את האשה המודרנית כפי שהוצגה בעיקר בסרטים – נשים גבוהות, רזות, שעבדו, שעישנו, נשים שעמדו ממש בסתירה לאשה הכמירית שהפאשיזם פנה אליה. הדי בעצם האופנה היא באופן אוטומטי משהו שעומד בסתירה להמון הכמרי, האופנה היא משהו ששייך למטרופולין, לאשה המשוחררת, האופנה לא יכולה לקדם רעיונות של איכרים".

האשה האידיאלית סימלה לא רק בגופה את אידיאל המשטר אלא גם בהתנהלותה. ב-18 בדצמבר 1935, לדוגמה, נקראו נשות איטליה לתרום למפלגה הפאשיסטית את טבעות הנישואין שלהן מזהב, ולקבל בתמורה טבעת מודרנית למראה, ממתכת. מעבר למטרה הכלכלית הברורה של המבצע – איטליה היתה נתונה בקשיים כלכליים חמורים בעקבות הסנקציות שהוטלו עליה – ברור לא פחות הממד הסמלי של המבצע. התרומה הכספית למדינה נעשתה דווקא באמצעות טבעת הנישואין הסמלית ובמקומה קיבלו הנשים טבעת אחרת, נטולת ערך רגשי, ממתכת, שיוצרה באופן תעשייתי.

לא רק עיצוב הבגדים הושפע מהאידיאולוגיה הפשיסטית, גם מאחורי תהליכי הייצור עמדו תורות הגוע והאורגניקה. עבורתם של החייטים נהפכה לתורה מדעית עם פרסומן של טבלאות מידה שבהן פורטו, בדיוק מקסימלי, נתוניהם הפיסיים של בני הגזעים השונים. בשנה שבה פורסמו חוקי הגזע באיטליה פירסם איגוד החייטים האיטלקי ספרון ובו תוארו הגזעים השונים של האשה האיטלקית – הגזע האלפי, הגזע הים תיכוני והגזע הארדיאטי, וסגנונות הלבוש המתאימים ביותר לכל אחד מהשלושה. המשטר אף עודד חייטים להמציא מכשירי מדידה מתקדמים, אשר יספקו מידע מדויק בכל הנוגע לצורות הגוף.

השאיפה לסדר ודיוק התבטאה גם באופן הצגתם של הבגדים במגזיני האופנה. לצד רבים מהבגדים הוצב איור קטן של שעון כדי להבהיר לקהל הקוראות מהי השעה הראויה ללבוש כל בגד. האידיאולוגיה הפאשיסטית כלטה גם בתצוגות האופנה בשנות ה-30, בעוד שבתחילת המאה נהגו המעצבים להציג את בגדיהם על גבי דוגמניות שעמדו מבלי לנוע מול הקהל, תחת שלטונו של מוסוליני נהפכו התצוגות לצעידה מסונכרנת לאורך המסלול, באופן שמזכיר, לדברי מחברי הספר, את הצעדות הפאשיסטיות. "זה נהפך ממשהו סטטי לתנועה של ממש, כמו תהלוכה", אומרת ואקארי.

טקסטיל העצמאות

תשומת הלב הגדולה שהקדיש המשטר הפאשיסטי לתעשייה, טוענים עורכי הספר, נבעה לא רק מסיבות אידיאולוגיות אלא גם, ואולי בעיקר, מסיבות כלכליות. "היה כאן היבט כלכלי חשוב", מבהיר לופאנו. "תעשיית הטקסטיל היתה חשובה מאוד כבר מתחילת המאה ה-20 באיטליה".

כדי להגן על התעשייה המקומית ניהל המשטר הפאשיסטי מאבק נגד יבוא בגדים מצרפת ופעל במרץ לקידום התוצרת האיטלקית באמצעות סדרה של חוקים, קמפיינים ומענקים. מעצבים איטלקיים כמו פרננדה לאמה, בתי אופנה כמו "ונמורה" (בית האופנה שהלביש את בני משפחת המלוכה באיטליה) או "לה טורטונה" ומגזיני אופנה כמו "ליזל", נהפכו לחוד החנית בקמפיין למען אופנה מתוצרת מקומית. בדים סינתטיים שיוצרו במפעלים החדשים באיטליה זכו למעמד מיוחד ואף כונו "טקסטיל העצמאות".

כדי ליצור עניין סביב המעצבים האיטלקים ולבסס את מעמדם ככוכבי תרבות החלו העיתונים לראיין אותם בקביעות ולהקדיש עמודים שלמים לעבודותיהם. בתיכתו של המכון הלאומי לאופנה, שייסד מוסוליני בשנת 1932, יצא לאור מילון ראשון מסוגו באיטליה שטבע מונחים איטלקיים בתחום האופנה. רבים משמות הטוטגים הזרים "תוקנו" וקיבלו שמות איטלקיים חדשים. ב-1939 אף ייסד המכון ועדה מיוחדת, שחילקה פרס ששמו "אות ההב" לדגמי אופנה מצטיינים שבהם התגלמה הדוח הפאשיסטית.

יותר מ-60 שנה חלפו מאז שקרסה הדיקטטורה הפאשיסטית באיטליה, אבל לדברי לופאנו גם כיום אפשר לראות לא מעט מהעקרונות ומהתפישות שקידם הפאשיזם בתעשיית האופנה האיטלקית. "שם בעצם הכל התחיל", אומר לופאנו. "התאריך המסורתי שנוהגים לציין כתאריך לידת האופנה האיטלקית הוא פברואר 1951, עם תצוגת האופנה של ג'ובאני בטיסטה ג'וג'יני בפירנצה, אבל זה מאוד לא מדויק. התאריך הזה הומצא כי לא רצו ליצור קשר תרבותי עם הפאשיסטים, אבל הייצור התעשייתי ובתי האופנה התחילו אז. או גם נולדו עיתונאי האופנה באיטליה והדוגמניות. לעולם האופנה האיטלקי תמיד היה מרכיב לאומי חזק, משום שהם נשענו על ההיסטוריה של האומנות באיטליה, על האומנות כמשאב לאומי, הם אמרו בעצם – הרנ"א שלנו הוא אומנות. שם התחילה התפישה הזאת, שקיימת גם היום, הרעיון הזה של made in italy".

כיתוב כיתוב כיתוב כיתוב כיתוב כיתוב
כיתוב כיתוב כיתוב כיתוב כיתוב כיתוב
כיתוב כיתוב כיתוב כיתוב כיתוב כיתוב
כיתוב כיתוב

אלסנדרה ואקארי, מעורכי הספר: "השיער הקצר של הגברים היה סמל ללאומנות, אות לכך שהם השליכו מאחוריהם את הזקן מהמאה ה-19 ואת השיער הארוך. הגבר החדש היה נקי ומסודר יותר"

תחת שלטונו של מוסוליני נהפכו תצוגות האופנה לצעידה מסונכרנת לאורך המסלול, באופן שמזכיר, לדברי עורכי הספר, את הצעדות הפאשיסטיות. "זה נהפך ממשהו סטטי לתנועה של ממש, כמו תהלוכה", אומרת ואקארי